אישים באגרות הראי"ה

הרב שמואל נח גוטליב, עורך 'אהלי שם'

עורך הלקסיקון "אהלי שם" על רבני הדור (פינסק תרע"ב) · שנות חייו אינן ידועות לנו

2 אגרות

דברי הרב קוק ודברי הרב שלמה אבינר, ונוסח האגרות המלא

igrot.shlomo-aviner.net

בקצרה

הרב שמואל נח גוטליב ערך את "אהלי שם", לקסיקון של רבני הדור, שיצא לאור בפינסק בשנת תרע"ב (1912). שנות חייו ופרטים נוספים לא מצאנו.

הרב קוק על הרב שמואל נח גוטליב

במרחשוון תרע"ב (1911) השיב לו הרב קוק על "לוח השאלות" ששלח לרבנים לצורך "אהלי שם". הרב קוק כתב שאינו מוצא תועלת בפרטים על עצמו, ומסר רק את ייחוסו: אבי זקנו הוא רבי דוב מאוטיאן, אביו של רבי מרדכי גימפל יפה, ומצד אמו רבי אברהם, אב בית דין פרייל ושביז. לרשימת רבני ארץ ישראל הפנה אותו לרב יחיאל מיכל פינס (כרך ב', אגרת שצד).

בסיוון תרע"ג (1913) כתב לו ראשי פרקים על "אגודת ישראל": תיאוריה רוחנית שנלחמת בזרמים מנוגדים צריכה להכיל בתוכה את כל ההיקף של יריבתה ולהתנשא מעליה, ואין די לקרוא "בשם ה'" סתם, אלא בשם ה' הגדול, כמו בימי עזרא (כרך ב', אגרת תקמא).

האגרות

כרך ב', אגרת שצד: בי"ז במרחשוון תרע"ב, מיפו: תשובה ל"לוח השאלות" של "אהלי שם"; ייחוסו של הרב קוק.

"הגיעני מכתבו דמר עם לוח השאלות"

כרך ב', אגרת תקמא: בראש חודש סיוון תרע"ג, מיפו: ראשי פרקים על "אגודת ישראל" ועל הלאומיות.

"סליחה גדולה אני צריך לבקש"

נוסח האגרות

2 האגרות שבהן נזכר הרב שמואל נח גוטליב, לפי סדר הכרכים, כל אחת עם התמצית שלה

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת שצד

תמצית האגרת

תאריך ומקום: י"ז מרחשוון תרע"ב - יפו **נמען:** הרב שמואל נח גוטליב (עורך 'אהלי שם')

הרב קוק אינו מוצא תועלת בפרטים על עצמו לספר על הרבנים. הרב קוק מוסר את ייחוסו: אבי זקנו הוא ר' דוב מאוטיאן, אביו של ר' מרדכי גימפל יפה, ומצד אמו ר' אברהם, אב בית דין פרייל ושביז. לרשימת רבני הארץ הרב קוק מפנה לרב יחיאל מיכל פינס.

עיקרי הדברים

- ייחוס הרב קוק.
- רשימת רבני ארץ ישראל.

נוסח האגרת

ב"ה, עה"ק[1] יפו ת"ו[2], י"ז מ"ח תרע"ב[3].

לכבוד ידידי הרב הגדול רב פעלים הר"ש[4] נח גאטליב שליט"א[5] שוי"ר[6].

הגיעני מכתבו דמר עם לוח השאלות. והנה אני העני איני מוצא תועלת בהודעות פרטיות מעניני ערכי הדל. ואם ירצה כת"ר[7] לרשום את אדריסה שלי בין הרבנים, הלא יודע אותה כי[8]. ואם ע"ד[9] משפחתי, הנה ידוע למר ששא"ז[10] הי'[11] הג"ר[12] דוב מאוטיאן אביו של הגרמ"ג[13] יפה ז"ל[14], ומצד אמי הי' אא"ז[15] הרב ר' אברהם אב"ד[16] בעיר פרייל ושעביז ז"ל. חותני הגז"ל[17] הלא ידוע הוא. והדברים המעטים אשר הדפסתי, וכן הרשומים אצלי, איני יודע אם הם ראויים לקבע אותם חטיבה.

וע"ד[18] רבני א"י[19], הלא הרי"מ[20] פינס שי'[21] בקי בהם ובשמותיהם, ואם ירשום הנראים לו וישלח אלי, אוכל להוסיף איזה שמות.

מאד חפצתי לקחת דברים עם כת"ר בעניני אה"ק[22], אשר העיר שחושבם לתועלת.

מרוב הטרדא אקצר, ואו"ש[23] וברכה, כנה"ר[24] ידי"ע[25] מוקירו ומכבדו,

הק' אברהם יצחק ה"ק

1. עה"ק - עיר הקודש
2. ת"ו - תבנה ותכונן
3. תרע"ב - השנה תרע"ב (1911/1912)
4. הר"ש - הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
5. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן
6. שוי"ר - שלום וישע רב
7. כת"ר - כבוד תורתו
8. כ' - כבוד
9. ע"ד - על דבר
10. ששא"ז - דורש פענוח
11. הי' - היה

12. הג"ר – הגאון רבי
13. הגרמ"ג – הגאון רבי שמות שמתחילים באותיות מ, ג (למשל: משה + גרשון) – הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
14. ז"ל – זכרונו לברכה
15. אא"ז – אבי אבי זקני
16. אב"ד – אב בית דין
17. הגז"ל – הגאון זכרונו לברכה
18. וע"ד – ועל דבר
19. א"י – ארץ ישראל
20. הרי"מ – הרב רבי י... מ... (שם אדם)
21. שי' – שיחיה
22. אה"ק – ארץ הקודש
23. ואו"ש – ואומר שלום
24. כנה"ר – כנפשו הרמה
25. ידי"ע – ידידו עוז

אגרות הראי"ה – כרך ב' – אגרת תקמא

תמצית האגרת

תאריך ומקום: ראש חודש סיון תרע"ג - יפו **נמען:** הרב שמואל נח גוטליב

ראשי פרקים על 'אגודת ישראל': תיאוריה רוחנית שנלחמת בזרמים מנוגדים צריכה להכיל בתוכה את כל ההיקף של יריבתה ולהתנשא מעליה. אין די לקרוא 'בשם ה'' סתם; יש לקרוא 'בשם ה' הגדול', כמו בימי עזרא. 'הלאומיות הכפרנית' ריכזה בתוכה את כל כוחות ההסתה, והיא עשירה בכשרונות ובשירה, אבל סופה ליפול, כי מאסה בתורה. אם 'אגודת ישראל' תתעלה לגבהים אלה, תהיה 'אגודת ישראל באמת', תכבוש גם את לב מתנגדיה, תקבץ גלויות ותחזק את בוני התחייה.

עיקרי הדברים

- להכיל את כוח היריב ולהתעלות עליו.
- 'הבו גודל לאלוהינו'.
- הלאומיות הכפרנית.
- חזון 'אגודת ישראל'.

נוסח האגרת

ב"ה[1], עה"ק[2] יפו ת"ו[3], ר"ח סיון תרע"ג[4].

מהררי קודש שלו'[5] רב לכ'[6] ידידי הרב הגדול החכם הנעלה מוהר"ש[7] נח גאטליב שליט"א[8].

אחדשה"ט[9] באה"ר[10],

סליחה גדולה אני צריך לבקש מכבוד ידידי, על איחור דברי תשובתי על מכתבו הנכבד, אשר העירני בו לכתוב הגיון-לבי ע"ד[11] "אגדת ישראל". יאמין לי כת"ר[12], כי כבוד הענין מצד עצמו, וכבודו החביב גם יחד האיצוני תמיד למלא את דרישתו, אבל בכל עת נמצאו נגדי מניעות, אשר דחוני מיום אל יום. גם כעת איני יכול למלא את החפץ כראוי, לכתוב לפי גדל-ערכו של הנושא, שהוא צריך ספר וספרים, וספרות שלמה ותדירית. רק ראשי-פרקים אציגה בזה, משרשי דעותי בענין הקדוש והנשגב הזה,

הכלל היסודי למגמתה של כל תיאוריה רוחנית, העומדת להאיר ולהחיות. להציל ולגונן על איזו הופעה רוחנית המתגלמת בחיים, נגד זרמים רוחניים אחרים שגם הם מתגלמים בחיים, והם מקטרגים אותה, ממעטים את צביונה ועושקים ממנה כחות, אורות ונשמות, הוא: שהתיאוריה המתעודדת, על הגנתה והשפעתה החיה, צריכה להחזיק בקרבה את כל היקפה, רחבה ורומה, של התיאוריה המנגדת, שממנה האסונות נובעים אליה. היא צריכה למוד את כח האויב בכל הערכים וכל השיעורים, ולהתנשא בכל כח ממעל לו, אחרי שתגיע כבר בכל שיעור-קומתה אליו. במלחמות תיאוריות עיקר כח האויב הוא, כמובן, הכח הרוחני, המוסרי, הרעיוני, הפנימי, וההלך הנפשי. אלה הם העיקרים, ועמהם נגררים ג"כ[13] הטפלים: הכסף, הסידור, הקנינים, וריבוי העוזרים והנקשרים אל הדגל. ואם אויבים רוחנים רבים מגיחים, באמת החובה מתכפלת להתנשא ממעל לכולם. וע"פ[14] זה הדעה נותנת, ש"אגדת ישראל" צריכה היא להתחשב עם כל הכחות הרוחניים השמאליים, העומדים

לשטנה על דרך-החיים של ישראל, לשער באומד יפה את העושר הרוחני שלהם בכל המובנים, ולהתאמץ להתנשא עליהם, בכח עליון כזה, שאין לכולם גם יחד, ולה יש ויש, - זהו כח הקודש האלהי.

אמת הדבר שכיון שאנו קוראים בשם ד' הרי הכל בכלל, ואם כן הרי יש לנו כל. אבל אנחנו צריכים לדעת, שכל דבר נערך הוא ע"פ[15] שיעורו, "ואפילו רוח-הקודש השורה על הנביאים במשקל היא שורה, שנאמר: לעשות לרוח משקל" (מדרש), ואם באמת אנו קוראים בשם ד', בצורה שקריאה זו תנצח לפנינו בבית-מלחמתנו, - הננו קרואים לאמר: "הבו גודל לאלהינו". כבימי-קדם עלינו לקרוא לא סתם בשם ד', מה שמספיק לפעמים בעתות-המנוחה, כ"א[16] בשם ד' הגדול, כבימי המלחמה הגדולה על היצרים דע"ז ודעבירה בימי יסוד-המעלה בימי עזרא ואנשי כנסת-הגדולה, והגודל הזה, שאנו צריכים לגדל את התיאוריה הרוחנית העליונה שלנו, צריך שיעלה במדתו הכמותית והאיכותית על כל אותן התיאוריות של חיילי השטנים למיניהם.

לאשרנו נתקבצו בימינו תמציות של תיאוריות שמאליות מרובות בתוך תיאוריה אחת, רבת-כח ועשירת-השפעה, עד שמצב-המלחמה שלנו, בין במעמדים של מגן ובין של תנופה, יהיה על-ידי-זה יכול להיות מרוכז, וזה בודאי מקרב את הנצחון. כמעט כל הכחות הרוחנים, המוסריים והשכליים, של כל ארחות-ההסתה שעמדו על ישראל מעולם, וצדו נפשות בחלק הטוב שבהם, "כי נופת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה", נקבצו יחד בהתיאוריה האחרונה של הלאומיות הכפרנית, האומרת בקול חצוף, שאין לה חלק בכל קודש, מיסודו, מפני שהיא כופרת בעיקר, ופשוט שכיון שבטל העיקר בטלה הטפלה, "שרשם כמק יהיה ופרחם כאבק יעלה", וכל-כך למה מפני "כי מאסו את תורת ד' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו". הרשעה הזאת היא עשירה כ"כ[17] ברוחה, מחומשת בכשרונות רבים, ממולאה הגיון ושירה, והלך-נפש, עד שהיא מטלת עלינו - לא בחנם - אימה בגדלה, ואחר-כ"ז[18] הננו בטוחים, שהיא מוכרחת לכרע ולפול, ולהמס כדונג מפני אש, מאור אלהי אמת צור ישראל באמת. לא נדבר ע"ד ההשכלה, הכללית והעברית, ע"ד הסידור וחפץ הבניה והעבודה. שסגלה לה תיאוריה זו, ע"ד עשרה שהולך ורב, ע"ד ספרותה רבת-הגוונים ההולכת ופורה, - כל אלה היו דומים לגמלים רבים טעונים פשתן שזיק אחד מאורו של בית יעקב אש יוצא ושורפן, אם לא היה לה עם-זה גם כח מוסרי גדול ואדיר, שאי-אפשר לעקור את יסודו ואי-אפשר לגעת גם ברבים מענפיו.

הכח המוסרי היסודי שצפון בקרבה, - דוגמת שם-המפורש שבפי צלמו של נבוכדנאצר, הנותן לה את העצמה של ציפור זו שישבה לה על איקונין של מלך, שאי-אפשר לזרק בה חץ וגם לא לידות בה אבן שלא יהיה כרוגם איקונין של מלך, -- הוא האומר "כללות האומה", הגוי כולה השגור בפיה. לאומיות זו היא אומרת, ולפעמים גם בלא לב ולב, שהיא דורשת את ישועת כלל-ישראל, כולו דוקא, אינה מתחשבת עם פרטים ולא עם סיעות ומפלגות. כי-אם דוקא את הכלל כולו היא חפצה לתפוס בלבבה, את כל ישראל, את האומה, והאומה בערכה הכללי היותר חסון, שאפשר למח אנושי חלוני, שלשד האור האלהי נתיבש ממנו, לתפסו, האומה בערכה ההיסתורי והמוסרי, ועם-זה היא פושטת ידה על ארץ-ישראל וחבת-ציון וכל מקראיה, באומץ-לב וגבורה בלתי-מצויה. ואחרי-כל-זה יודעים אנו ברור, שלא תוכל להצליח, וכי שד מוכן לרגליה, כל-זמן שלא תשא עיניה למרום להשען על קדוש-ישראל.

וידיעה זו אנו יודעים מהמקורים היותר נאמנים, המקורים האלהיים, אשר לעד יזרמו באמתתם. "והארץ כבגד תבלה ויושביה כמו כן ימותון, וישועתי לעולם תהיה וצדקתי לא תחת", דעותיהם ושרעפי-עשתונותיהם לאפס יהיו, והחוסים בהם יבושו משברם ודבר אלהינו יקום לעולם, וישראל רק בד' יהיה נושע תשועת עולמים.

אלה המקורים והנסיונות הרבים, שהראו את אמתתם המנצחת בגלוי, נגד כל העמים, ונגד הסיעות הכושלות, שהיו תמיד אזורות באיזה כח רוחני גם בישראל, הם עומדים בודאי על צדנו אבל זה לא יפטר אותנו מלהכין את כל הדרוש, לפי כל המדה היותר רחבה של הכח והמרץ, בעת אשר אנו קרואים למלחמה, בתחילה להציל ולהגן, ואחר כך להתגבר עד כדי הצדק להריע ג"כ תרועת-נצחון של כבישה ולכידה.

ובכן ברור הדבר, שאי-אפשר לנו לזוז ממקומנו לקראת האויב בלא אותו הכח המוסרי העליון, זאת היא האמרה "כללות האומה", ישראל כולו. אסור לנו להפריד ולפרר, אסור לנו לומר: "זהו שלנו ואנו דואגים עליו, וזהו לא שלנו". כשנעסוק לפעמים בפרטים בודאי נפלה בין איש לאיש ובין סיעה לסיעה לפי ערכם, אבל כשאנו מתרוממים אל התוכן היסודי כולל הכל, אין אנו רשאים להבדיל בו בין טובים לרעים, ועל דעת המקום ועל דעת הקהל הננו מוכרחים להתפלל עם העברינים ג"כ, ותקות-לבבנו צריכה להיות מקפת את הכל, את הכלל כולו, ובכל ערכיה "להתפלל עם העברינים" אני אומר, אך לא להתחשב עם דעותיהם העבריניות, לא להזמינם במחיצותינו בתור פועלים ומנהיגים, אבל להתפלל, כלומר: לדרוש בלב ונפש את שלום הכלל כולו וישועתו, במובן היותר רחב, והכלל כולל את הכל: "זרע אדם וזרע בהמה"

והנה כשאנו צריכים להרים את הנס בתוכן המלא של הכלל כולו ולכוין את לבבנו לתל-תלפיות זה, בכל העומק והרוחב שבכל הערכים הנכללים בו, מובן הדבר שבתחילה, מוטל-חוב עלינו, הדוגלים בעז שם ד', העומדים על הבסיס החי והבטוח של האומה עדי עד, להכין בסיס של תוכן כללי בין העדרים השונים שבין עדר-ד' זה כשהוא לעצמו. מיד הרינו קרואים לחפש אחרי דרכי-תעמולה של קירוב הלבבות, ברצונם ובהבנתם, ועל זה אנחנו צריכים שלא לאחר ולהשתמש בכח של ספרות מכנסת ומסבירה. הננו רחוקים זה מזה בדעות ובמהלכי-נפש, מפני שנתחנכנו באופנים שונים, והושפענו מהשפעות שונות. אוצר הרוחניות שלנו, החלק הרוחני שבתורה בכל הרחבתו, לא היה לנו לעסק קבוע עד כדי הכנסת כל גווניו לתוך לבבנו, כמו שעשו המעולים שבת"ח[19] בחילוקי הדעות המעשיות, אלא במקרה הושפעה כל סיעה מהספרים היותר קרובים לחוגה, מן ספר "האמונות והדעות" עד ה"ראשית-חכמה", מן "נפש החיים" עד "תולדות יעקב יוסף", מן "יסוד ושורש העבודה" עד ה"מורה", מן ס' "קב הישר" עד "אגרות צפון", ישנם קוים רבים מפרידים ומחברים, וסיעותינו הושפעו מכל אלה ודוגמתם כל אחת בפני עצמה, בעת אשר הצביון הכללי צריך להיות עשיר וכולל, עד אשר יוכל בעשרו לספוג גם את הטוב, הקודש והאמת, שיש גם באותו הצד הלועזי של ה"פסיעה דלבר", שיש באחרון הנזכר ודוגמתו.

בסידור עשיר כזה, ובהחזרת כל הגוונים הפזורים אל מקורם ושרשם, מבאר ישראל, יהיה אפשר לקוות לבא לאט-לאט למעמד-רוח כזה של הקפה שלמה, שעכ"פ[20] רבים יהיו בנו שיוכלו לדבר ולשאוף על השלמות של הנשמה הישראלית כולה, וממילא יהיה הכח היוצא מזה במוסר:

שאיפה אמתית לטובת כלל האומה, אפשר להשמע ולהתברר. זהו הצעד הרוחני הראשון, שעלינו לכונן בעדו כוננויות רבים, לפתחו ולהרחיבו, ותיכף כשאנו מקבלים עלינו בזה עול מלכות-שמים שלמה, גם כשלא נתפתחו בנו כ"כ התכנים הפרטיים, כבר אנו יכולים בבטחה להרים את דגל כלל-ישראל, באמת ובצדקה, ואנו יכולים לקוות, שברכת-ד' תעשיר את כל פרטי הגרעינים הטובים, הכלולים בשאיפותינו ובגאון שם ד', בקדושת התורה והמצוה, בגבורת הוד האמונה, בבטחון מסורת אבות קדושים וגבורי-אל, אנו יכולים להרחיב צעדים, לחפש כל הארחות החיים של כל ענפי התיאוריות השונות, להריק אל אוצרנו בגבורה ויושר-לב את כל חמדתן ולהראות לעיני כל ישראל, ולעיני כל העולם כולו, שתחית ישראל תחית-אמת היא, מפני שהיא שואבת את חייה ממקורה האמתי. וישראל בודאי ידע, שכל השאלות הרבות, אשר התיאוריה השחצנית, עם כל עדיה אשר עליה, לא תוכל לתן להן פתרון, תפתרן רק התיאוריה המקורית השלמה, התיאוריה הדוגלת באמת בשם ד' אלהי ישראל, באמונתו ובתורתו, במצותיו ודרכיו, בחכמה ודעת, בעז ותפארת, בחן וכבוד, ובכל גבורה וחיל.

אם נכין לבנו לקראת גבהי-מרומים אלה, ודאי נוכל לקוות שחפץ ד' בידינו יצלח. "אגדת ישראל" תהיה אז אגדת ישראל באמת, שתקח שבי בכחה-לאלהים את לב כל, גם את לב מנדיה, והיא תהיה הסיעה המרכזית, שבידה תשא את הנס לקבץ גאולים, ובקולה ישמע קול השופר לאסוף פזורים. היא תגיד בחכמת-אלהים אשר בלבבה את כל השיבושים אשר נפלו בהספרות אשר נטתה מדרך החיים, והיא תוסיף משנה-כח למרץ-רוחם של כל הבונים בתחית האומה והארץ, בתקוות גדולות, מאזרות חיל ומעוררות ישנים.

הברו נושאי כלי ד'.

מתוך הטרדא הנני מוכרח להפסיק, והנני נושא ברכתי שלו' לכת"ר[21], ולכל טהורי-לב המצפים לתשועת ד' על עמו, ארצו, תורתו ושם-קדשו בכל לב ובכל רוח ונפש.

הק' אברהם יצחק ה"ק

באה"ר ובהדרת קודש אדר"ש[22] רבנו הגדול הגאב"ד[23] שליט"א, הנ"ל[24]

---

1. ב"ה - ברוך השם
2. עה"ק - עיר הקודש
3. ת"ו - תבנה ותכונן
4. תרע"ג - השנה תרע"ג (1912/1913)
5. שלו' - שלום
6. לכ' - לכבוד
7. מוהר"ש - מורנו הרב רבי שם שמתחיל באות ש (כגון שמואל / שלמה / שמעון / שמחה / שאול) - הפירוש המדויק תלוי בשם האדם
8. שליט"א - שיחיה לאורך ימים טובים אמן

9. אחדשה"ט – אחרי דרישת שלומו הטוב
10. באה"ר – באהבה רבה
11. ע"ד – על דבר
12. כת"ר – כבוד תורתו
13. ג"כ – גם כן
14. וע"פ – ועל פי
15. ע"פ – על פי
16. כ"א – כי אם
17. כ"כ – כל כך
18. כ"ז – כל זה
19. שבת"ח – שבתלמידי חכמים
20. שעכ"פ – שעל כל פנים
21. לכת"ר – לכבוד תורתו
22. אדר"ש – אחר דרישת שלום
23. הגאב"ד – הגאון אב בית דין
24. הנ"ל – הנזכר לעיל